

Світлана Куранова

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

МОВНА ОСОБИСТІТЬ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В доповіді окреслено основні напрями дослідження мовної особистості у психолінгвістиці – вікову психолінгвістику, патопсихолінгвістику, створення типології мовних спільнот і особистостей, вивчення комунікативної поведінки особистості. Зосібна розглянуто перспективи доповнення зазначених підходів комунікативно-функційним.

Ключові слова: психолінгвістика, вікова психолінгвістика, мовна особистість, мовлення, патопсихолінгвістика.

The report is dedicated to the main trends of research of language personality in psycholinguistics (age psycholinguistics, research of norm and pathology in speech, developing of typologies of language entities and communicative behavior of language personality). Communicative and functional approaches to language personality are singled out.

Key words: psycholinguistics, age psycholinguistics, speech activity, language personality, norm and pathology in speech.

Мовна особистість є складною багаторівневою функціональною системою, що поєднує рівні володіння мовою (мовну компетенцію), володіння засобами здійснення мовленнєвої взаємодії (комунікативну компетенцію), та знання світу (тезаурус) [6, с. 72]. У психолінгвістиці нині можна простежуються чотири основних підходи до вивчення мовної особистості: 1) вікова психолінгвістика; 2) дослідження норми і патології в мовленні; 3) створення типології мовних спільнот і особистостей; 4) характеристика комунікативної поведінки мовної особистості.

Становлення мовної особистості є предметом окремого розділу психолінгвістики, який називають віковою психолінгвістикою – галуззю, яка досліджує становлення і розвиток мовної особистості,

універсальні та національні закономірності розвитку мовлення, а також вплив на мовленнєвий розвиток спадковості, соціальних умов.

Традиційно об'єктом дослідження в лінгвістиці є нормативне мовлення, однак у психіці людини іноді спостерігаються системні чи спорадичні відхилення від норм, що зумовлює потребу розгляду у психолінгвістиці патологічних явищ. Ці та інші процеси досліджує патопсихолінгвістика – наука, що вивчає патологічні відхилення у формуванні та здійсненні мовленнєвих процесів в умовах несформованості або розпаду особистості. Ця галузь знань розвивається на межі лінгвістики та психіатрії. Увагу патопсихолінгвістики сфокусовано на мовленні в стані емоційного напруження, у зміненому стані свідомості, при акцентуаціях, психопатіях та інших психічних розладах, при окремих захворюваннях; афазіях, дефектах мовлення, сурдології.

Дані досліджень мовної особистості в аспекті вікової психолінгвістики та патопсихолінгвістики слугують виконанню виключно практичних завдань і широко використовуються, зокрема, в педагогіці, методиці навчання, логопедії, психології, психіатрії.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. актуальними стали дослідження типологічних характеристик мовних особистостей на основі міждисциплінарних підходів: поєднання даних антропології, теорії мотивації, когнітивної науки, комунікативної лінгвістики, психолінгвістики. Прикладом може бути модель сучасних американських антропологів М. Маєрса та Ш. Лінгенфельтера [7; 1]. Вона побудована за принципом шести бінарних протиставлень контрастних рис базових цінностей, що дають уявлення про мислення і ставлення до життя представників певної культурної спільноти:

орієнтація стосовно часу або подій; опозиції дихотомічного та холістичного мислення; протиставлення за орієнтацією щодо кризових явищ; об'єкта орієнтації в діяльності; фокусування на статусі або досягненнях; виявів вразливості. Такі полярні концепти в кінцевому варіанті утворюють складну матричну модель базових цінностей.

Дослідження особливостей комунікативної поведінки мовної особистості є новим напрямом у психолінгвістиці. У межах таких досліджень визначають окремі мовні риси особистості (повторювальні особливості вербальної поведінки), її антропологічні, психологічні типи [6, с. 63 – 68], психологічні характеристики (як-от мовленнєва активність, егоцентризм, реакція на чужі репліки, кількість реплік, що знайшли відгук у партнерів, кількість реплік, що були перервані, частота зміни теми, рівень емпатії висловлювань).

Четвертий підхід до психолінгвістичних досліджень мовної особистості варто було б доповнити комунікативно-функційним аналізом сукупності текстів, що створює мовна особистість. Такий аналіз передбачає створення моделей типових мовленнєвих дій, що складаються з таких одиниць, як семантичні ролі, пропозиції, мовленнєві акти, мовленнєві кроки тощо, та мають певні повторювані особливості форми змісту та повідомлення [2; 3; 4; 5]. Результатом запровадження такої групи методів аналізу текстів може стати всебічна психолінгвістична характеристика мовної особистості.

Таким чином, теорія мовної особистості нині плідно застосовується у психолінгвістичних дослідженнях. З психолінгвістичного погляду мовна особистість може бути досліджена у прикладному аспекті (вікова психолінгвістика, патопсихолінгвістика), міждисциплінарному, що поєднує антропологічний та когнітивний підходи (типологія мовних

спільнот та особистостей), в аспекті комунікативної поведінки. Дослідження комунікативної поведінки мовної особистості може бути доповнене комунікативно-функційним аналізом сукупності текстів, що створені у відповідному дискурсі. Подальший розвиток досліджень такого роду дозволить створити узагальнену всебічну характеристику мовної особистості в аспекті психолінгвістичних досліджень.

Література

1. Зернецький П. В. Хто я? Який я? (Антропологічні, психологічні та мовленнєві типи особистості). *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2004. № 2. С. 164 – 167.
2. Куранова С. І. Перспективи дослідження публічної мовної особистості в аспекті жанрової та реєстрової теорії. *Мовознавство. Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні*. 2017. №5. С. 42 – 54.
3. Куранова С.І. Загальні характеристики та структурно-прагматичні аспекти створення дискурс-портрета (на матеріалі публіцистики О. Забужко). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. 2018. Вип.26. С. 82 – 89.
4. Куранова С. І. Семантична координата моделювання дискурс-портрета мовної особистості. *Мовознавство. Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні*. 2020. №2. С. 59 – 74.
5. Куранова С. І. Прагматична координата моделювання дискурс-портрета мовної особистості. *Мова: Класичне – Модерне – Постмодерне*. 2020. №6 (2020). – С. 50 – 68.
6. Сухих С. А. Личность в коммуникативном процессе. Краснодар, 2004. 156 с.
7. Lingenfelter Sh. G. Ministering Cross-Culturally: An Incarnational Model for Personal Relationship / Sherwood G. Lingenfelter, Marvin K. Mayers. – Grand Rapids, Michigan : Baker Book House, 1990 – 125 p.